

การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม

โดย ผศ. ดร. ปรีชญานันท์ นักพ็อน

นักวิจัยทุนสถาบันพระปกเกล้า เรื่อง

การประเมินการดำเนินงานตามแนวทางการปฏิรูปประเทศไทย กรณีการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

ความยุติธรรมนับเป็นสิ่งที่สำคัญในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ซึ่งพบว่าความคาดหวังของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมมีมากกว่าความสามารถที่กระบวนการยุติธรรมจะทำได้ ทำให้เกิดปัญหาหลักคือ สังคมไม่มีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม โดยปัญหาของกระบวนการยุติธรรมปัญหาแรกคือ การมีฐานคิดที่ว่ารัฐคือผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จซึ่งมีอำนาจสูงสุดในการจัดการสังคม ทำให้กระบวนการยุติธรรมเป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนด้วยกฎหมายและการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ จนอาจละเลยกระบวนการเดิมคือกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งโดยชุมชน เช่นการไกล่เกลี่ยโดยชุมชน ปัญหาที่สองคือ กระบวนการยุติธรรมถูกกำหนดให้เป็นการดำเนินงานที่แยกส่วน โดยมีแต่ละหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน และแต่ละหน่วยงานมีความเป็นอิสระต่อกันซึ่งอาจตอบโจทย์ด้านการถ่วงดุลอำนาจ แต่กลับพบว่ายังมีปัญหาในส่วนของการทำงานและการทำงานที่ต่อเนื่องกัน โดยขาดกลไกที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานและการพิจารณาภาพรวมในการขับเคลื่อนของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งต้องไม่ลืมว่าการสร้างความยุติธรรมในแต่ละกรณีนั้น ต้องเป็นการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนประกอบกัน ไม่ใช่เพียงแค่การทำงานของขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ปัญหาที่สามคือ มีการนำความขัดแย้งเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีที่เป็นทางการมากเกินไป และโทษที่กำหนดไว้มีไม่มากนัก ทำให้การตัดสินคดีมีทางเลือกที่จำกัดทำให้การตัดสินบางคดีไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของการลงโทษ โดยมุ่งเน้นการจำคุกเป็นเครื่องมือหลัก ทำให้ละเลยเป้าหมายการฟื้นฟูแก้ไขและเมตตาต่อการใช้โทษ และปัญหาสุดท้ายที่เป็นความกังวลของสังคมคือ ปัญหาอันเกิดมาจากความประพฤติกฎที่ไม่เหมาะสมจากบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ทั้งในด้านการขาดความรู้ การเลือกปฏิบัติ การทุจริต และความล่าช้าในการปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

จากปัญหาดังกล่าวมีความพยายามของหน่วยงานและสถาบันต่างๆ ในการศึกษาและเสนอแนวทางปฏิรูปในด้านต่างๆ โดยมีรายละเอียดที่หลากหลายในหลายๆส่วน ทั้งในการปฏิรูปกฎหมายและปฏิรูปกลไกการทำงานแต่ละส่วนของกระบวนการยุติธรรม แต่กลับยังไม่เห็นผลของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจน เนื่องจากการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมต้องเป็นไปด้วยกันทั้งระบบ ทั้งนี้ การเสนอว่าควรปฏิรูปอะไรหรือมีแนวทางอย่างไรเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากนัก แต่สิ่งที่ยากกว่าคือการผลักดันให้เกิดการปฏิรูปตามข้อเสนอเหล่านั้นได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งต้องสร้างการยอมรับจากแต่ละหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการปฏิรูป เพราะการสั่งการด้วยข้อกฎหมายเพื่อให้เกิดการปฏิรูปอาจทำได้ แต่การสร้างการปฏิรูปที่แท้จริงจะเกิดขึ้นจากการยอมรับของผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ทำหน้าที่แต่ละส่วนงานเป็นสำคัญ โดยรัฐบาลปัจจุบันกำหนดให้การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเป็นหนึ่งในปฏิรูป 11 ด้านที่เป็นวาระแห่งชาติที่สำคัญในการบริหารประเทศ และกำหนดให้มีสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ทำเพื่อหน้าที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อเสนอในการปฏิรูป ซึ่งปัจจุบันหมดวาระไปแล้ว และกำหนดให้มีสภาขับเคลื่อนการ

ปฏิรูปประเทศ (สปท.) ขึ้นมาทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนแนวทางปฏิรูปดังกล่าวเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยสิ่งที่ สปท.ควรต้องทำคือ การสื่อสารและสร้างการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้ดำเนินการที่แท้จริง โดยมุ่งให้แต่ละหน่วยงานเห็นประโยชน์ในการปฏิรูปและพัฒนาการทำงานของตนเองที่จะเกิดกับหน่วยงานและสังคม

อย่างไรก็ดี ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญคือ การสื่อสารไปยังภาคสังคม เพื่อกระตุ้นและผลักดันให้ประชาชนรับรู้และเห็นความสำคัญในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม และเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบ ติดตาม การดำเนินการปฏิรูปของแต่ละหน่วยงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อันจะเป็นการปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของตนเองในการดำรงอยู่ในสังคม